

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Abuladze A. 2001. Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* in Transcaucasia. *Acta ornithoecol.* 4: 321-324.

Komt vooral voor in stroomdalen van grote rivieren. In laatste decennia afgenomen door habitatdestructie. In 1975-95 215-220 paren (Inst. Zool. Georgian Academy Sciences, Chavchavadze 1, 380030 Tbilisi, Georgia).

Abuladze A. 2001. The Greater *Aquila clanga* and Lesser *A. pomarina* Spotted Eagle migrations in Western Georgia. *Acta ornithoecol.* 4: 392-395.

Slechts 0.5% van alle tijdens de najaarstrek passerende roofvogels langs kust Zwarte Zee in Georgië betrof Schreeuwarenden; geschat op 1500-2000 ex. Van Bastaardarend werden in totaal 313 vogels geregistreerd (0.017%). Berekend over tellingen in 1977-92. Met details over doortrekkperiodes. Gebaseerd op 52-64 teldagen per seizoen, en 8-14 teluren per dag (adres: zie boven).

Agostini N., Coleiro C., Corbi F., Di Lieto G., Pinos F. & Panuccio M. 2001. Comparative study of the autumn migration of Marsh Harriers (*Circus aeruginosus*) at three sites of the central Mediterranean. *Vogelwarte* 41: 154-158.

Op drie plaatsen in Italië (voorgebergte Cicero op vasteland van centraal Italië, op Malta en op eiland Marettimo ten westen van Sicilië) werd in de tweede helft van september 2000 trek van Bruine Kieken in een breed front de Middellandse Zee oversteken (nicolantonioa@tiscalinet.it).

Alder L.P. & Ettle C. 2002. Hobbies feeding on the ground. *Brit. Birds* 95: 86.

Gloucestershire, 13 mei 1996: 5 Boomvalken boven meertjes jagend op watersnuffels. 's Middags groep aangegroeid tot 15 ex. Fladderden, baden en renden boven en door de vegetatie, blijkbaar etend van op de vegetatie zittende libellen (heldere maar koude ochtend). Bij eerdere bezoeken aan terrein, bij hogere temperaturen, jaagden de valken op de gebruikelijke zeil- en zweefmanier.

Altenkamp R., Sömmer P., Kleinstäuber G. & Saar C. 2001. Bestandsentwicklung und Reproduktion der gebäudebrütenden Wanderfalken *Falco p. peregrinus* in Nordost-Deutschland im Zeitraum 1986-1999. *Vogelwelt* 122: 329-339.

Vanaf 1977 worden in gevangenschap gefokte Slechtvalken in Berlijn losgelaten. Dit resulteerde in de vestiging van een paar in Berlijn in 1986; sindsdien stijging naar 12 op gebouwen broedende paren in NO-Duitsland in 1999. Gemiddelde start van de exact ekende eileg was 21 maart (spreiding 12 maart-5 april), van de teruggerekende eileg (op basis leeftijd jongen) 24 maart. Gemiddelde legselgrootte was 3.55 (2-4), gemiddelde broedselgrootte 2.56 (1-4). Jongen vlogen uit in 64% van de niet-gemanipuleerde broedpogingen. In 1986-96 geringere broedresultaten als gevolg van verontreiniging met DDT/DDE, daarna beter. Van de 82 uitgevlogen jongen verdwenen er 19 voortijdig, vermoedelijk door ongevallen. Aantal juvenielen per territoriaal paar was gemiddeld 1.0, aan de lage kant vergeleken met andere populaties (zelfs indien vergeleken met Slechtvalken die elders op gebouwen broedden). De stad blijft een risicovolle omgeving om op te groeien, zoals eerder al bleek bij onderzoek in de Verenigde Staten (R.Altenkamp@web.de).

Bergmanis U., Petrins A. & Strazds M. 2001. The number, distribution and breeding success of the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* in Latvia. Acta ornithoecol. 4: 305-319.

Schreeuwarenden komen in geheel Letland voor. Populatio wordt voor 1980-96 geschat op 2000- 2800 paren. In 3 plots dichtheid van 3.3, 4.7 en 9.3 paren/100 km². Gemiddeld broedt 68% van de paren, maar slechts 54% van alle paren is succesvol. In 3.5% van de gevallen werden 2 jongen in 1 nest grootgebracht. Informatie over factoren die broedsucces beïnvloeden, zoals neerslag (hoe meer in mei en juni, hoe beter) en temperatuur (adres: zie hieronder).

Bergmanis U., Petrins A., Strazds M. & Krams I. 2001. Probable case of hybridization of Greater *Aquila clanga* and Lesser Spotted Eagle *A. pomarina* in Eastern Latvia. Acta ornithoecol. 4: 297-304.

Uitgebreide beschrijving met foto's van enkele mogelijke gevallen van hybridisatie tussen Bastaard- en Schreeuwarend. Betrof telkens hetzelfde nest, met vermoedelijk een gemengd paar (bergmanis.teici@apollo.lv).

de Boer P., Zuhorn C., van Geneijgen P. & Kelder L. 2001. Zweedse Slechtvalk overwintert op Vliehors, Vlieland. Slechtvalk Nieuwsbrief 7(2): 9-10.

Adulte man Slechtvalk gevangen op 10 maart 2001: gekleurde vogel afkomstig van uitzetproject, op 18 juli 1996 los in Dalarna in Centraal Zweden, alwaar drie jongen grootbrengend in 2000 (in 2001 mislukt). Vogel was door waarnemers op Vlieland als vrouw geboekstaafd, maar bleek moddervette man te zijn (840 gram op 10 maart!).

Brandsma M. 2001. Dwaalgasten in het hoogveen: een schetsboek. Uitgave Martin Brandsma, Tsjerkepad 15, 9178 GN Wânsvert (martinbrandsma@planet.nl)

Schetsen in kleur van -vooral- de Slangenarenden die afgelopen zomer op het Fochteloërveen zaten, en van het kraanvogelpaar. De vermeende prooi-overgave is een klassiek waarnemingsprobleem. Gezien de tekening, en met de biologie van deze soort in het achterhoofd, is talongripping meer aannemelijk, kenmerkend voor territoriaal gedrag in een aantal arendsoorten (en niet alleen uit de *Aquila*-familie). Overigens mooi het kopknikken 'getroffen', iets wat ze gemeen hebben met Wespendien en waaraan ze op grote afstand zijn te herkennen. Bij het volgende schetsboek graag een rugtitel en titel + tekenaar op de voorzijde van het omslag.

Brune J. 2001. Zur Mauser des Großgefieders beim Rotmilan *Milvus milvus*. Ornithol. Jber. Mus. Heineanum 19: 1-31.

Voortreffelijk (en enig) overzicht van de rui van Rode Wouwen, gebaseerd op vondsten van geruide veren en zichtwaarnemingen van broedvogels bij nesten (april-juli) en op slaapplekken (vanaf juli). De handpenrui verloopt descendent (van binnen naar buiten). Wat hij in de armpennen als meerdere vaste ruicentra aanziet is in werkelijkheid stapsgewijze rui. De staartpennen worden om en om geruid, dus S1-S6, S3-S4 en S2-S5. De buitenste twee handpennen (H9-10) en enkele armpennen worden vaak overgeslagen en bij de volgende ruicyclus uitgeworpen. Tussen mannen en vrouwen werd geen significant in ruiperiode gevonden; elk individu volgt zijn eigen ruicyclus. Niet-geruide pennen van juveniele vogels kunnen worden gebruikt om vogels als derdejaars te kenschetsen. (Otto-Prein-Straße 29, D-59174 Kamen).

van den Burg A., van Diermen J., Müskens G.J.D.M. & van Rijn S. 2002. Sex ratio comparisons between nestlings and dead embryos of the Sparrowhawk *Accipiter nisus*. Ibis 144 (on-line), E39-E44.

Bij studies naar geslachtsverhoudingen zijn onderzoekers noodgedwongen aangewezen op de secundaire sexratio, ofwel de verhouding man-vrouw na sterfte (in ei of baarmoeder, of later tijdens de jongenfase). De primaire sexratio is zelden of nooit als zodanig te meten. Bij roofvogels speelt dat probleem in hoge mate; wat wij op de nesten aantreffen, kan afwijken van de primaire sexratio. In deze studie is een poging gedaan de geslachten van dode embryo's te bepalen. Het bleek dat toevoeging van deze geslachten aan de op de nesten aangetroffen jongen niets wezenlijks veranderde aan de secundaire geslachtsverhouding. Merkwaardig genoeg leveren de steek-

proeven in deze studie (Reichswald, Nijmegen, Goch-Weeze, Noord-Brabant, Achterhoek, ZW-Veluwe, IJsselvallei en Noord-Limburg; in totaal 2739 jongen) een mannenoverschot op, zij het met sterke variaties naar regio. Dat blijkt niet uit het materiaal van de WRN; 50.3% man op 5698 jongen. Vermoedelijk wordt de variatie in sexratio door tal van factoren beïnvloed, waardoor een te grote steekproef alle verschillen gladstrijkt en gerichte steekproeven (naar regio, jaar, habitatkwaliteit, individu) juist te klein zijn om iets zinnigs te berde te brengen (BurgvdE@wxs.nl).

Busche G. 2002. Zur Bestandsentwicklung der Rohrweihe *Circus aeruginosus* im Westen Schleswig-Holsteins 1980 bis 2000. Corax 18: 405-414.

In 20 jaar tijd is Bruine Kiek toegenomen naar 150-180 paren (+90%), zij het met aanmerkelijke schommelingen per deelgebied. De positieve trend hangt samen met ingebruikneming van akkerland als broedplaats (vooral in de laaggelegen kustgebieden). Tot in de jaren tachtig werd overwegend in moeras gebroed. In 2000 bleken 17 landbouwparen in Dithmarschen gemiddeld 2.3 jongen/paar op te leveren; alle jongen vlogen uit voordat de wintergranen werden geoogst. In dit gebied werden naast de broedvogels nog 27 niet-broedende Bruine Kieken vastgesteld (aan de hand van kleed- en ruikenmerken), een opmerkelijk verschijnsel dat goed werd gekwantificeerd. De uitbreiding naar akkerland wordt ook in verband gebracht met een verminderde jachtdruk; voorheen werd massaal uitgeroeid, onder meer 196 gevallen van afschot in 6 jaar tijds op een gebied van 1000 ha! (Hochfelder Weg 49, 25746 Heide, Duitsland).

Corso A. 2001. Notes on the moult and plumages of Lesser Kestrel. Brit. Birds 94: 409-418. Tijdens de bestudering van een kolonie Kleine Torenvalken (mei-juni 2000) in Zuid-Italië werd tevens gekeken naar rui. Tweede kalenderjaars vrouwtjes ruiden gemiddeld vijf-zes handpenen, tweede kalenderjaars mannetjes en adulte vrouwtjes drie. Adulte mannetjes vertoonden meestal geen rui. Ook informatie over kleedvariatie onder mannetjes en vrouwtjes. (CIR, Via Camastra, 10- 96100 Siracuse, Italië).

Coulson J.O. 2001. Swallow-tailed Kites carrying passerine nests containing nestlings to their own nest. Wilson Bull. 113: 340-342.

Vermeldt 19 nesten van zangvogels die door deze wouwensoort met inhoud en al naar het eigen nest werden getransporteerd (zie Dook Vlucht in De Takkeling 7: 101-102). Vermindert energiekosten van transport en verkleint risico van kleptoparasitisme (jacoulson@aol.com).

Dennis R. & Dixon H. 2001. The experimental reintroduction of Ospreys *Pandion haliaetus* from Scotland to England. Vogelwelt 122: 147-154.

Visarenden zijn al 150 jaar afwezig als broedvogel in Engeland. De Schotse populatie groeide van 1 paar in de jaren vijftig naar >130 paren in 1998, in samenhang met intensieve bescherming en onderzoek. Vanaf 1996 worden Schotse jonge Visarenden in Engeland uitgewend, in de hoop dat ze naar Engeland terugkeren en gaan broeden. Hiervoor werden achterblijvertjes uit Schotse nesten gebruikt (anders toch doodgegaan), maar dat was niet succesvol vanwege salmonella infecties. Later werden de jongen in groepjes van drie op geschikte locaties in Engeland in gevangenschap gehouden en vanuit het verborgene van vis voorzien. Na loslating werden deze jongen op platforms bijgevoerd, precies zoals mannetjes dat ook doen. Vanaf 1999 keerden Visarenden terug naar de Engelse uitwenplekken. Vanaf 2001 wordt gebroed (3 eieren gelegd, 1 jong grootgebracht) (Inchdryne, Nethybridge, Invernessshire, PH25 3EF Scotland, roydennis@aol.com).

Dierschke V. 2001. Das Vorkommen von Greifvögeln auf Helgoland: regulärer Zug oder Winddrift? Vogelwelt 122: 247-256.

Helgoland ligt 50 km uit de Duitse kust; 10 roofvogelsoorten duiken hier tijdens de trek op. De meeste arriveren met (zuid)oostenwinden, goed merkbaar bij soorten die thermiek gebruiken. Sperwer en Smelleken passeren het eiland ongeacht windrichting. Verdrifting leek geen invloed te hebben op het aandeel juvenielen dat passeerde, zoals dat wel op Falsterbo werd vastgesteld.

Op Helgoland betrof de leeftijdsbepaling echter Sperwers die werden gevangen, bij uitstek een ongeschikte methode om dit te constateren (vangsten zijn geen random steekproef uit de populatie). Van Bruine en Blauwe Kieken, en van Slechtvalken was de steekproef van zichtwaarnemingen aan de kleine kant, en dus van onzekere zeggingskracht (volker-ivf@t-online.de).

van Dijk K. 2001. Overwinterende Slechtvalk in het centrum van de stad Groningen in 1999/2000 en 2000/2001. *Grauwe Gors* 29: 112-116.

Voorkeur voor A-kerk (2 november 1999-23 maart 2000, 23 september 2000-29 maart 2001), waarvan toren 76 m hoog is. Vermoedelijk ook als slaappleats in gebruik. Prooi-resten verzameld op 13 mei 2001: 2x waterhoen, 1x goudplevier, 1x kievit, 1x houtsnip, minimaal 10x stadsduif, 1x houtduif, 1x merel, 1x kauw). Speculaties over potentieel geschikte broedplaatsen in omgeving Groningen (Vermeerstraat 48, 9718 SN Groningen).

Dykstra C.R., Hays J.L., Daniel F.B. & Simon M.M. 2001. Home range and habitat use of suburban Red-shouldered Hawks in southwestern Ohio. *Wilson Bull.* 113: 308-316.

Roodschouderbuiszeters gebruikten in suburbane gebieden verhoudingsgewijs vaak randen van stroompjes en poelen, en waren minder vaak dan verwacht te vinden in bebouwd gebied en rond gazons. Noemen echter diverse gevallen van extreem aanpassingsvermogen aan menselijke activiteiten en bewoning (cheryl@dykstra@juno.com).

Fasel F. 2001. *Faszination Steinadler*. Otto Verlag, Thun. 2. Auflage. ISBN 3-7225-6522-7. Euro 35.69 (afgeprijsd). 212 pp. Gebonden met stofomslag.

Het levenswerk (40 jaar!) van een echte steenarendadept. Controleerde bijvoorbeeld in 1998 152 nesten van Steenarenden in Lichtenstein (130 km², zijn hoofdwerkgebied) en aangrenzende delen van Zwitserland, Oostenrijk en Duitsland (tezamen 3100 km²). In Lichtenstein en het Zwitserse deel vond hij 106 nesten, goed voor 23 paren (waarvan 12 succesvol) in 1998. Het boek is een kwalitatieve beschrijving van zijn ervaringen met Steenarenden in de Alpen, in de trant van de boeken van Seton Gordon (*The Golden Eagle*), Richard R. Olendorff (*Golden Eagle Country*), Stig Wesslén (*Im Tal der Königsadler*), Laurie Campbell & Roy Dennis (*Golden Eagles*) en Ken Crane & Kate Nellist (*Island Eagles*), zonder statistieken maar met boeiende observaties en fraaie zelfgemaakte foto's. Juist deze beschrijvingen uit de eerste hand, door bovendien een goed waarnemer, illustreren wat het is om als vogel te overleven onder de vaak barre omstandigheden van het hooggebergte. Hoewel dus niet te vergelijken met kwantitatieve studies als van Heinrich Haller (*Der Steinadler in Graubünden*) en Jeff Watson (*The Golden Eagle*) is het fantastisch dat de levenslange passie voor één soort (met alles erop en eraan) te boek wordt gesteld. Hoe vaak gebeurt het niet dat al deze ervaring en kennis verdwijnt na het overlijden van de waarnemer!

Felipe P. & Siverio F. 2002. Eleonora's Falcon carrying chick back to nest. *Brit. Birds* 95: 189-195.

Vrouwje sleepte 2x jong over 70 cm terug naar nest door met snavel bij nek te pakken.

Fevelov I.V. 2001. Comparative breeding ecology and hybridization of Eastern and Western Marsh Harriers *Circus spilonotus* and *C. aeruginosus* in the Baikal region of Eastern Siberia. *Ibis* 143: 587-592.

In de Selengadelta bij Irkutsk in Oost-Siberië bleken zes van 28 bekeken paren van de oostelijk Bruine Kiekendief niet 'puur' te zijn (één van beide ouders met kenmerken van *aeruginosus* en *spilonotus*). *C. spilonotus* lijkt meer op onze Bruine Kiek wat betreft grootte, biologie en kleur, maar gezien balts en paarvorming juist op de Australische *Circus approximans*. Het verenkleed van de vrouwtjes is intermediair tussen *aeruginosus* en *approximans*. De huidige gegevens zijn onvoldoende om na te gaan of *spilonotus* een soort of een ondersoort is (u000438@ic.isu.ru).

Fisher P.R., Newton S.F., Tatwany H.M.A. & Goldspink C.R. 2001. The status and breeding biology of the Osprey *Pandion haliaetus* in the Middle East. *Vogelwelt* 122: 191-204.

Alle kustgebieden van het Arabische schiereiland zijn bewoond door Visarenden (1400 paren),

voornamelijk in de Rode Zee. Broeden vindt plaats in de koelere wintermaanden. Details van broedbiologie van vogels van de Farasaneilanden. Polyandrische groepen (3-4 adulten) succesvoller dan monogame paren. In 1995/96 werden in 40 broedsels 51 mannen en 39 vrouwen gevonden (gesekst op basis van lichaamsmaten, maar geven geen details welke maten en hoe betrouwbaar). 87% van de eerstgeborenen was een mannetje. De gemiddelde groeisnelheid (logistisch) was $k=1.72/\text{dag}$ (33 kuikens), met een asymptoot van 1477 gram en het inflectiepunt op dag 15.9 (paulr.fisher@zernet.co.uk).

Fisher P.R., Newton S.F., Tatwany H.M.A. & Goldspink C.R. 2001. Variation in the diet of Ospreys *Pandion haliaetus*, Farasan Islands, southern Red Sea - preliminary observations. Vogelwelt 122: 205-218.

Gebied herbergde 80-100 paren in 1994-96. In totaal werden 56 vistaxa als prooi gevonden, goed voor 28 families. Het gaat om mariene vissoorten. Diversiteit het hoogst in gebieden met koraalriffen. Jongenproductie van Visarenden lijkt geassocieerd met visrijkdom, dat op zijn beurt weer afhankelijk is van type en kwaliteit mariene habitat.

Forsman J. & Mönkkönen M. 2001. (The complex coexistence of the sparrowhawk and its prey.) Suomen Riista 47: 7-17 (in Fins, met Engelse samenvatting).

Met behulp van experimenten (afdraaien en alarmeergeluiden van zangvogels en tonen van opgezette roofvijanden) werd bekeken of vogels reageren op de aanwezigheid van Sperwers. De verwachting dat onderlinge afstanden kleiner zouden worden in de plots waar de experimenten werden uitgevoerd (vergeleken met controleplots waar niets gebeurde), bleek uit te komen. Zowel soortendiversiteit als dichtheid van vogels ten opzichte van sperwernesten was het grootst op 301- 600 m afstand ervan, en kleiner dichterbij en verder weg. Vooral soorten van >20 gram reageerden sterk op de aanwezigheid van een sperwernest. De auteurs wijten deze verschillen aan de predatiekans die de vogels zelf denken te lopen.

Fransson T. & Pettersson J. 2001. Svensk ringmärkningsatlas. Vol. 1: Lommar-rovfåglar. Naturhistoriska riksmuseet & Sveriges Ornithologiska Förening, Stockholm. ISBN 91-86510-50-9. SEK 298.-. 190 pp. Ingenaaid en gebonden. (www.naturbokhandeln.com/efst.html).

Veel ringstations in Europa zijn inmiddels al bijna een eeuw bezig vogels te ringen. Op een enkel station na zijn de meeste echter op sterven na dood vanwege geldgedoe, inertie of politieke instabiliteit. Sommige landen hebben de koe echter bij de horens gevat, waaronder het Verenigd Koninkrijk (komen dit jaar met een mega-ringatlas) en Zweden. Met dit boek wordt de ringerij in Zweden verhelderd. In dit eerste deel komen de duikers en futen, aalscholver, reigers, zwanen, ganzen, eenden en roofvogels aan de orde. De inleiding is gebruikt om het ringwerk in perspectief te plaatsen. Het boek is in het Zweeds, maar heeft uitgebreide Engelse samenvattingen bij inleiding en elke soortbespreking. De soortbesprekingen zijn uitgebreid, met aandacht voor leeftijdsafhankelijke dispersie en trekpatronen, levensverwachting, herkomstgebieden van passanten, belangrijke sterfteoorzaken, ringtotalen per 5-jaarsperiodes, en overwinteringsgebieden. Dit alles verlevendigd met kaarten en tabellen. Van sommige soorten zouden seksegescheiden trekbewegingen en levenstabellen wenselijk zijn geweest (seksueel dimorfe roofvogelsoorten), omdat de seksen daarin nogal verschillen. Maar je kunt niet alles hebben. Deze poging tot analyse van terugmeldingen van geringde vogels smaakt naar meer. En waar blijft de Nederlandse pendant?

George K. 2001. Massenansammlungen des Schwarzmilans *Milvus migrans* im nördlichen Harzvorland. Ornithol. Jber. Mus. Heineanum 19: 49-53.

Op 30 augustus 2001 werden in Sachsen-Anhalt 244 Zwarte Wouwen op vers geploegd akkerland aangetroffen. De combinatie muizenpiek en ploegen zorgde voor uitbundig en beschikbaar voedsel.

van Haaff G. & Schuurmans H. 2002. Inventarisatie van roofvogels en uilen op het Landgoed Den Treek - Henschoten in 2001. rapport in eigen beheer, Amersfoort. 62 pp.

Uitgebreide rapportage over een broedseizoen, met per nest details over vorderingen broedverloop, ruiveren, prooien en overige bevindingen. Het verschil met een kartering is hemelsbreed; in elk van de beschreven gevallen is nauwgezet te bepalen wat en hoe een broedgeval is verlopen, iets wat met SOVON-achtige karteringen zelfs bij benadering niet wordt gehaald (geldt ook voor verspreiding en dichtheid). Het beschreven broedgeval van een Raaf is wat dat betreft een prachtig voorbeeld voor SOVON-medewerkers hoe je dat kan kwantificeren (in plaats van vage waarnemingen te doen en datumgrenzen aan te houden). Het leuke van dit rapport is ook dat de schrijvers al lopende door het veld worden besprongen door tal van vragen, iets wat alleen met goed kijken en nieuwsgierigheid mogelijk is en daadwerkelijk tot vergroting van begrip leidt. En groot enthousiasme!

Hegener M. 2002. Ons wilde oosten. De toekomst van de Veluwe. Contact, Amsterdam. Euro 16.74. Gelijmde paperback.

De Veluwe is het ondergeschoven kind van de Nederlandse natuurbescherming. Bovendien grotendeels in handen van gemeenten die maar één ding willen: die zandbak te gelde maken. In dit boek wordt een lans gebroken voor een meer adequate bescherming van de Veluwe, in het bijzonder om de vernippering tegen te gaan door wegeaanleg, huizenbouw en recreatie. Het boek leunt erg op de appreciatie voor grofwild. Dientengevolge zijn niet alle ideeën ter bescherming van het gebied even afgewogen. Het zou mij een lief ding waard zijn indien grote lappen geheel voor publiek zouden worden afgesloten (Hegener pleit juist voor weghalen van hekken, die immers de verplaatsingen van herten fnuiken), met een goede handhaving als tweede belangrijke bezigheid. Laten we ook hopen dat de Hoge Veluwe haar poot stijf houdt, tegen alle pressie in om de hekken rond dat gebied weg te halen onder de idee van het creëren van een Groot-Veluwe eenheid. Dat soort flauwekul betekent in de praktijk alleen maar dat je alles uitlevert aan de recreatie en projectontwikkelaars, zonder dat je er greep op kunt houden. Het boek maakt ook duidelijk dat de overheid volstrekt impotent is als het gaat om bescherming van niet-menselijke belangen. Mooie praatjes te over, maar de praktijk bewijst dat de zakkenvullers het voor het zeggen hebben. Net als met de Waddenzee zou de Veluwe als één geheel in handen moeten komen van één partij, die de belangen van natuur laat prevaleren boven die van mensen. Ik vrees echter dat dit een utopie is, noch afgezien van de vraag of daarmee wel een adequate bescherming is gewaarborgd (zie de schaamteloze en door de overheid gesanctioneerde leegroving van Waddenzee en Noordzee).

van 't Hof M. 2002. Broedverslag 2001. Rapport eigen beheer, Esdoornstraat 15, 4306 AG Nieuwkerk.

Overzicht van de broedresultaten en bijzondere waarnemingen van roofvogels op Schouwen-Duiveland in 2001, compleet met terugmeldingen van geringde vogels, foto's, gevallen van vervolging en andere doodsoorzaken, en minimumschattingen voor Schouwen-Duiveland. Ook hier veel passie voor roofvogels!

van Kessel J. & Wouters P. 2002. Een eerste verkenning naar het voorkomen van Wespendieven in De Kempen in 2001. In: Jaarverslag 2001 Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant: 36-40.

Van 27 juli tot en met 2 september 2001 werd in De Kempen per observatiepunt 2-6 uur geobserveerd, gewoonlijk vanaf de grond waardoor het moeilijker is vogels over langere afstanden te volgen. Helaas is bij de interpretatie van de gegevens gebruik gemaakt van de aanbevelingen van SOVON (compleet met fusieafstanden tussen waarnemingen), die garant staan voor onzin omdat ze geen rekening houden met de biologie van de soort. De locatie van 27 territoria (en schatting van 40-60 paren) in De Kempen valt dan ook niet goed op zijn merites te beoordelen. De specifieke waarnemingen suggereren echter plaatselijk een hoge dichtheid, zoals in het gebied Buikheide-Halve Mijl. Bij voortzetting van het onderzoek is deze meer individuele aanpak verre te prefereren boven de SOVON-manier die onbetrouwbaar is (PW, Lensheuvel 37, 5541 BA Reusel).

Kirmse W. 2001. Welchem Nistplatzschema entsprechen Gittermasten bei verschiedenen Greifvogelarten, speziell bei Falken, und wie wirken sie sich auf deren Verbreitung aus? Acta ornithocol. 4: 397-404.

Ondanks omineuze titel weinig kwantitatief materiaal, waarbij uitspraken als 'toenemend gebruik van hoogspanningsmasten door roofvogels' niet worden hard gemaakt, noch worden afgezet tegen toename hoogspanningsmasten en dito roofvogels.

Kladny M. 2001. Slechtvalk jaagt 's nachts op kokmeeuwen. Slechtvalk Nieuwsbrief 7(2): 11-12.

Adulte vrouw jagend op langsvliegende kokkies bij industriegebouw in Oberhausen; gebouw hel verlicht waardoor passerende meeuwen oplichtten. Slechtvalk profiteerde daarvan (jacht 20.00 u op 21 november 2000). Eraan toegevoegd waarneming van 's nachts actieve Slechtvalken op de Tynkerk in Praag (Schwanenstrasse 103, 46562 Voerde, Duitsland).

Koks B. & Visser E. 2001. De Grauwe Kiekendief in Nederland; een kwestie van samenwerken... Vogeljaar 49: 265-270.

Een schets van de ontwikkeling van het werk aan Grauwe Kieken in de afgelopen 25 jaar, en vooral een tribuut aan iedereen die heeft meegeholpen deze akkerbewoners overeind te houden in een steeds vijandiger wordende leefomgeving. Een mooi voorbeeld van wat toewijding en persoonlijk initiatief vermag.

Komischke B., Graszynski K. & Meyburg B.-U. 2001. Zur Biologie des Schelladlers *Aquila clanga*. Acta ornithocol. 4: 337-376.

Uitgebreide studie van Bastaardarenden in het stroomdal van de Biebrza in NO-Polen, met aandacht voor gedrag, grootte leefgebied, voedsel, jaagwijze, broedsucces en geluid. Veruit beste studie tot nu toe gepubliceerd aan deze schaarse arend (komischke@neurobiologie.fu-berlin.de).

Kornder W. (ed.) 2001. Die Rabenvögel im Visier. Ökologischer Jagdverein Bayern e.V., Rothenburg o.d. Tauber. 160 pp. Ingenaaid en gelijmd. ISBN 3-89014-174-9. Euro 6.-.

Een bijzonder boekje, want uitgegeven door een jachtorganisatie terwijl toch als slotconclusie jaarrond bescherming van alle kraaiachtigen wordt bepleit (bijna een contradictio in terminis). Het boek bevat bijdragen van een reeks onderzoekers met een grote staat van dienst (Sömmmer, Brehme, Wallschläger, Langgemach, Helb, Kooiker, Mäck; geen onbekenden voor wie de verhitte discussies rond eksters en kraaien bijhoudt), waarbij voor de zoveelste keer alle fabeltjes omtrent kraaien, eksters, gaaien en raven worden afgezet tegen wat veldonderzoek heeft opgeleverd. Zoals eksters die alle zangvogels opvreten, raven die systematisch lammeren en runderen doden, kraaien als boosaardige dood- en verderfzaaiers (een recente hetze speelt in Zuid-Drenthe), ongebreidelde groei van kraaiachtigen, verzin het en het wordt nog steeds gedebiteerd zonder ooit met betrouwbare gegevens op de propfen te komen (of door koosjer onderzoek te verdraaien). Hoewel sommige van de schrijvers in dit boek een diepe zucht slaken alvorens voor de zoveelste keer hun goed gekwantificeerde veldwerk voor het voetlicht te brengen (hoe vaak moet ik het nu nog uitleggen...), blijken ook zij niet altijd bestand tegen hemeltergende domheid en politiek gekuip (met een mooi verhaal hoe dat in Rheinland-Pfalz resulteerde in spijkerharde leugens door de deelstaatregering om bejaging van kraaiachtigen goed te keuren en te verkopen voor het grote publiek). Toch is het een hele stap dat althans deze jachtvereniging in Beieren kraaienjacht ronduit veroordeelt als zijnde irrelevant voor de bescherming van vogels die het moeilijk hebben. En dat habitatbescherming veel belangrijker, zo niet cruciaal is. Progressie in denken en kennis is dus mogelijk! Of we daar hoop uit moeten putten, valt te betwijfelen: het gekonkelfoes van de milieuminister van Rheinland-Pfalz resulteerde ondanks alle kennis toch in afschotvergunning voor kraaien.

Krüger O. 2002. Interactions between common buzzard *Buteo buteo* and goshawk *Accipiter gentilis*: trade-offs revealed by a field experiment. Oikos 96: 441-452.

Bij nesten van Havik en Buizerd werd een groot aantal variabelen verzameld; vergelijking

bracht een forse overlap in nestplaatskeuze aan het licht. Dit wordt geïnterpreteerd als potentiële nestplaatsconcurrentie, waarbij Buizerds het onderspit zouden delven. Buizerds die een opgezette Havik bij het nest gezet kregen, hadden een lager broedsucces dan controle-Buizerds; de eerste groep was na mislukking eerder geneigd zich te verplaatsen naar naburige territoria of geheel te verdwijnen. Buizerds waren agressiever tegen dummy-Buizerds geplaatst bij het nest dan tegen dummy-Haviken. Vrouwtjes Buizerd waren ook vaker aanwezig met toenemende leeftijd van de jongen indien onderworpen aan experimenten met bijgeplaatste opgezette Buizerd of Havik. Deze studie is uitgebreider dan hier beschreven, en verdient een replicatie om te zien of de bevindingen wel algemene geldigheid hebben. Bovendien is niets onderzocht over kleptoparasitisme (Buizerds troggellen mannetjes Haviken vaak hun prooi af), noch over het voorkomen en de invloed van marters (misschien verantwoordelijk voor de lagere frequentie waarmee Buizerds dezelfde nesten gebruiken van jaar op jaar, in vergelijking met Havik). De invloed van zwarte kraai op al dan niet vestiging van Buizerds in de nabijheid van een Havik (wat gunstig zou zijn omdat Haviken kraaien weghouden bij de nesten) lijkt me ver gezocht; kraaien zijn fel in het sarren van Haviken, en Buizerds zijn goed in het plunderen van kraaiennesten. Of Buizerds bij de nestverdediging inderdaad een afweging maken tussen predatierisico (door Havik) en nestplundering (door kraaien) valt daarom te bezien (ok212@cam.ac.uk).

Langgemach T. 2001. Kaffeebraune Vögel mit gespreizten Handschwingen - über einige Defizite der Kenntnis des Schreiadlers (*Aquila pomarina*) in Deutschland. Acta ornithocol. 4: 279-286.

Op grond van gegevens van laatste decennia lijkt Schreeuwarend in Duitsland te zijn toegenomen, ware het niet dat het een artefact is van betere kennis aan de randen van het verspreidingsgebied. In werkelijkheid loopt de stand terug, gezien over de afgelopen eeuw (adres: zie hieronder).

Langgemach T., Blohm T. & Frey T. 2001. Zur Habitatstruktur des Schreiadlers (*Aquila pomarina*) an seinem westlichen Arealrand - Untersuchungen aus dem Land Brandenburg. Acta ornithocol. 4: 237-267.

Voorkeur van Duitse Schreeuwarenden voor weinig gefragmenteerde, mensenaarmer gebieden, met grasland in de nabijheid van het nest en een geringe gebruiksintensiteit van het bos (*Aquila* e.V., D- 14715 Stechow, Akazienweg 1).

Leitão D., Tomé R. & Costa H. 2001. Primeiros censos de aves de rapina diurnas invernantes em Portugal continental. Airo 11: 3-14.

Zes tellingen langs wegen in de winter van 1996 in -overwegend- de zuidelijke helft van Portugal lieten zien dat de roofvogeldichtheid er laag is; gemiddeld 1 roofvogel per 6.32 km en per 15.3 minuten veldwerk. Meest algemeen en wijdst verspreid waren Buizerd, Torenvalk, Blauwe Kiekendief, Rode Wouw en Grijs Wouw. Tevens verdeling naar habitat.

Lilipaly S.J., Meininger P.L. & Wolf P.A. 2002. Voorjaarstrek bij Breskens; jaarverslagen 2000 en 2001. Telgroep Breskens Publicatie nr. 5, Vlissingen. 64 pp. Gebrocheerd. Bestellen: Euro 5,- op giro 76442 t.n.v. P.L. Meininger, Vlissingen, onder vermelding van Breskens 2000-2001.

In de stijl van de vorige overzichten een update met 2000 en 2001 als onderwerp. Wordt een mooie reeks op deze manier. Van roofvogels zijn Bruine Kiekendief (start trek begin maart, mediane doortrekkpiek 1992-2001 was 2 mei bij n=4190, mannen gemiddeld eerder passerend dan vrouwen, maar vrouwen domineren over hele trekperiode van maart tot en met eind mei) en Sperwer (n=1760 in 1992-2001, mediane doortrekdatum 16 april, piek van eind maart tot diep in april) nader uitgewerkt. In bijlagen staan totalen per voorjaar 1992-2001 (met aantal teluren), dagrecords in 1981-2001 en fenologie waarnemingen over 1991-2001 (alleen eerste data).

Lima S.L. 2002. Putting predators back into behavioral predator-prey interactions. Trends in Ecology and Evolution 17: 70-75.

De afgelopen 20 jaar is er veel duidelijk geworden over de wisselwerking tussen prooi en predator. Nagenoeg elk aspect van het leven van prooi-soorten wordt beïnvloed door beslissingen die te maken hebben met het voorkomen van predatie, van foerageergedrag tot partnerkeus. Juist het voorkomen van predatie, een sturende factor in het leven van beesten, is superbelangrijk (meer dan het werkelijk opgevreten worden, wat natuurlijk veel minder vaak voorkomt dan ontsnappingen). Niettemin lijkt het gedrag van de predatoren aan de aandacht van de onderzoekers te zijn ontsnapt. In dit stuk wordt een pleidooi gehouden om die predatoren weer te zien als deelnemers aan een interactief prooi- predator-proces, compleet met keuzes in tijd en ruimte (S-Lima@indstate.edu).

Löhmus A. 2001. Habitat selection in a recovering Osprey *Pandion haliaetus* population. Ibis 143: 651-657.

Aantal visarendparen in Estland steeg van 5 in 1985 naar 32 in 1999. Nestplekken dicht bij de foerageergebieden werden het eerst bezet en hadden hoogste jongenaanwas. Deze plekken waren ook het langst in gebruik in periode dat populatie afnam. Met stijgende populatie vermindert het aantal gunstige broedplekken (in bovenstaande termen) en daalde de gemiddelde jongenproductie.

Löhmus A. & Väli Ü. 2001. Numbers and population dynamics of the Lesser Spotted eagle *Aquila pomarina* in Estonia. Acta ornithoecol. 4: 291-95.

Schreeuwarenden in Estland bekeken in jaren negentig in plots met totaal oppervlak van 4385 km²: gemiddelde dichtheid/100 km² sterk variërend naar regio, het grootst in Oost- en ZO-Estland (2.32- 2.52 paren). Totaal voor Estland geschat op 480-600 paren in 1991-97. Talrijker dan 100 jaar terug, toen vervolging veel intensiever was. Heeft cultureel geïnvaideerd sinds jaren zestig. Gemiddeld jongental/paar is 0.52 per bezet territorium (1981-97) (Inst. Zool. & Hydrobiol., University of Tartu, Vanemuise 46, 51014 Tartu, Estonia).

Löhmus A. & Väli Ü. 2001. Interbreeding of the Greater *Aquila clanga* and Lesser Spotted Eagle *A. pomarina*. Acta ornithoecol. 4: 377-384.

Drie mogelijke gevallen van mengparen van Schreeuw- en Bastaardarend in Estland tussen 1988 en 1997: 2x vrouwtje met kenmerken van Bastaardarend en mannetje met dito van Schreeuwarend, 1x omgekeerd. Hybride nestjongen vertoonden kenmerken van beide. Identificatieproblemen worden besproken (adres: zie hierboven).

LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem. 432 pp. ISBN 90 6097 566 9. Ingenaaid gebonden met stofomslag. Euro 40.80.

Dit boek bevat de neerslag van tienduizenden teluren van zichtbare vogeltrek boven land, veelal in de vroege ochtend, uitgevoerd door honderden waarnemers verspreid over geheel Nederland (121 telposten). Als zodanig is het een nuttig complement op de overzichten die van zeetrekellingen zijn verschenen van de hand van de Nederlandse Zeevogelgroep (Limosa 56: 83-230, Sula 8: 1-203). In dit boek worden enkele basale vragen beantwoord: in welke periode van het jaar en van de dag trekken vogels over Nederland, en zijn daar verschillen in te ontdekken naar vlieg-richting, regio en jaar? De tellingen waren gestandaardiseerd, zowel naar tijdsduur als naar methode. In de inleidende hoofdstukken worden werkwijze en achtergronden uitgelegd. Het hoofdstuk van Luit Buurma (vragen bij zichtbare trek over Nederland) plaatst de landtrekellingen in het perspectief van vroegere ideeën over vogeltrek (met in Nederland al uitgebreid en systematisch telwerk sinds de jaren dertig!) en de bevindingen van radarwaarnemingen (veel trek vindt 's nachts of te hoog plaats om vanaf de grond met het oog te kunnen worden gezien). De bulk van het boek bevat de beschrijving van de trek per soort. Algemene doortrekkers krijgen twee pagina's per soort: links tekst en rechts grafieken en kaarten die het doortrekbeeld visualiseren naar tijd en ruimte. Die rechterpagina is het leukst. In één oogopslag zie je verschillen tussen de vier hoofdregio's (Noordzeekust, Midden-, West- en Hoog-Nederland) en de verschuiving van de trek over de dag gedurende het seizoen. Op de kaartjes staan de trekrichtingen tijdens voor- en najaar-

strek en trekintensiteit over het land weergegeven. Het betreft een gemiddeld beeld over een reeks van jaren; daarmee valt nu aardig in te schatten welke soorten je waar en wanneer het meest kunt zien (een echte tellersvraag). De meer biologische geïnteresseerde lezer zal echter tevergeefs zoeken naar de variaties op dat grove schema, of naar aanvullende en cruciale informatie over leeftijds- en geslachtsgebonden verschillen in doortrek (in tijd en ruimte; zie bijv. Maransky & Bildstein hieronder), een analyse van doortrekvariatie in relatie tot weersystemen (zoals beschikbaar voor de Verenigde Staten, Scandinavië en Middellandse Zee), een analyse van afwijkingen van het gemiddelde beeld (die vaak meer zeggen over hoe iets werkt dan het gemiddelde beeld) of een uitvoerige bespreking van de figuren (veel schrijvers waren kennelijk niet in staat het materiaal te duiden). In plaats daarvan is in dit boek gekozen voor wat de doorsnee Nederlandse teller beweegt: registratie van aantallen sec, met buitensporig veel aandacht voor de vraag hoeveel vogels over Nederland vliegen. Als quiz-vraag misschien leuk, maar verder wat de gek ervoor geeft en weinig relevant (gegeven de registratie van alleen zichtbare trek, jaarlijkse variaties in doortreksterkte naar gelang weersomstandigheden en voorafgaande reproductie, en tal van niet-geteste premissen bij de berekening). Het aardige is in dit verband dat het boek een mooi tegenbewijs geeft van de door de auteurs aangehangen stelling dat systematische trektellingen gebruikt kunnen worden als monitoring: de gegevens laten juist zien dat alleen volstrekt evidente trends (die op andere, en minder arbeidsintensieve manieren allang bekend waren) zichtbaar worden terwijl de meeste andere trends een duister ratjetoe vormen waarover dan ook wijselijk niets wordt gezegd). De kracht van dit boek zit hem in de zichtbaarmaking van ruimtelijke patronen, niet in het aantallenfetisjisme (veel is goed, meer is beter). Met als niet gering extra voordeel: het boek ligt er tenminste! Hoeveel van dit soort mega-projecten strandt niet in fuzzy websites of de krochten van opschriftboekjes, zonder dat de waarnemers ooit tot een totaaloverzicht of afgewogen analyse komen. De tellers zullen ongetwijfeld, en terecht, in hun sas zijn met deze samenvatting van hun werk. De meer wetenschappelijk gedreven lezer kan met behulp van het enorme databestand alsnog onderzoek doen naar systematische verschuivingen in doortrekpatronen in de tijd, indachtig mogelijke veranderingen in groeiseizoenen van planten en insecten onder invloed van al dan niet bestendige veranderingen in het klimaat (vaak als synoniem gebruikt voor de afgelopen 10 jaar, wat niet juist is: klimaat beschrijft atmosferische verschijnselen over tijdvakken van minimaal 30 jaar). Voor het voorjaar is dat inmiddels voor sommige soorten aanmerkelijk gemaakt, zo niet voor het najaar. Dit kan belangrijke repercussies hebben voor de timing van de trek of het aandeel trekkers binnen een populatie. En wat zou het mooi zijn om een koppeling te maken tussen trektellingen en systematisch ringwerk (Constant Effort Sites, waarmee inzicht te verkrijgen is in leeftijds- en geslachtsgebonden trekpatronen, zij het met de nodige kanttekeningen) en met in Nederland blijkbaar een onvermogen te komen tot bewerking van de CES-gegevens, dan wel een analyse van doortrek in relatie tot weersystemen (zie bijv. Allen *et al.* 1996, Auk 113: 329-338). Of kijken naar terreingebruik van pleisterende doortrekkers (relevant in ons snel veranderende landschap), en te achterhalen welke keuzes daarbij worden gemaakt (mooie voorbeelden zijn eenden, ganzen en kraanvogels, die de afgelopen 30 jaar overweldigende veranderingen in terreingebruik te zien hebben gegeven). Wat dat betreft moet dit boek als een opmaat voor onderzoek worden gezien. En bovenal ook een eerbewijs aan de tellers. Waarbij is te hopen dat het aangehaalde motto (het gaat er niet om hoe je kijkt, maar wat je ziet) niet wordt opgevolgd: hoe je kijkt bepaalt immers wat je ziet. En wat je ziet is niet hetzelfde als wat er werkelijk gebeurt. Dat laatste vergt achtergrondkennis!

Maransky B.P. & Bildstein K.L. 2001. Follow your elders: Age-related differences in the migration behavior of Broad-winged Hawks at Hawk Mountain Sanctuary, Pennsylvania. Wilson Bull. 113: 35-353.

Adulten vlogen tijdens de najaarstrek meer in groepen dan juvenielen. Groepen van uitsluitend juvenielen bestonden uit gemiddeld 2 vogels, van adulten uit 4.5 vogels, en gemengde groepen

uit 4.7 vogels. In gemengde groepen vlogen adulten vaker vooraan (58% van alle adulten), terwijl juvenielen verhoudingsgewijs vaker achteraan vlogen (68%). Volgen van adulten door juvenielen kan handig zijn bij het opsporen van thermiek en bij betere navigatie, door gebruik te maken van de ervaring van de ouden (bildstein@hawkmountain.org).

McGrady M.J., Maechtle T.L., Vargas J.J., Seegar W.S., Peña M.C.P. 2002. Migration and ranging of Peregrine Falcons wintering on the Gulf of Mexico coast, Tamaulipas, Mexico. Condor 104: 39-48.

Langs de Golf van Mexico werden 11 vrouwtjes en een mannetje Slechtvalk gevolgd die van satellietzenders waren voorzien. Ze bestreken in hun overwinteringsgebied 1173 (50%) en 8311 ha (90% van de waarnemingen binnen een minimum convexe polygon). Het overwinteringsgebied werd rond de eerste week van mei verlaten; de vlucht naar het broedgebied in Noord-Canada en westelijk Groenland nam gemiddeld 30 dagen in beslag. Tussen vangplek in Mexico en het zomerverblijf zat 4580-5844 km. In de herfst deden ze er gemiddeld 40 dagen over, waarbij vogels die meerdere jaren gevolgd konden worden plaatstrouw aan het overwinteringsgebied te zien gaven (hoewel niet met exact dezelfde activiteitsgebieden) (mikejmc-grady@aol.com).

Mebs T. 2001. Ground-nesting Peregrine Falcons (*Falco peregrinus*) in Europe - situation in past and today. Buteo 12: 81-84.

Geeft overzicht van bekende gevallen van grondbroedende Slechtvalken. In Duitsland is dit fenomeen in 1992 voor het eerst vastgesteld (Nigehörn, eilandje in Waddenzee ter hoogte van Hamburg). Beide jongen verdwenen voor ze konden uitvliegen. Een tweede geval, waarbij de 3 eieren door de vloed werden weggespoeld, dateert van 1998 (zandbank van Blauortsand). Het eerste succesvolle geval vond in 1999 plaats op het eilandje Trischen, waar in 2000 opnieuw succesvol werd gebroed. In Nederland vonden dergelijke broedgevallen plaats in 1926 en 1930; recente aanwezigheid van territoriale paren in ons Waddengebied noopt tot waakzaamheid (H.-Stephani Str. 15, 97355 Castell, Duitsland).

Melnikov V.N., Solovkov D.A., Kostin A.B., Egorova N.A. & Bogomolov D.V. 2001. Nesting of Lesser Spotted Eagle (*Aquila pomarina*) in Ivanovo region (Russia). Acta ornithoecol. 4: 287- 289.

Nieuwe nestplek op 250 km ten NE van Moskou. Zou erop kunnen wijzen dat de grens van het verspreidingsgebied meer naar het oosten ligt dan voorheen werd aangenomen (of dat er oostwaartse uitbreiding plaatsvindt) (Ivanovo State University, Dep. Zool., Prospect Lenina 136, 153004 Ivanovo, Russia).

Meyburg B.-U. 2001. Zum Kainismus beim Schreiadler *Aquila pomarina*. Acta ornithoecol. 4: 269-278.

Beschrijft de directe oorzaken van kainisme bei Schreeuwarenden: Kaïn is groter bij geboorte doordat eerstgelegde ei groter is, en door leeftijdsverschil van enkele dagen tussen Kaïn en Abel, de grote agressiviteit van jong A tegen jong B, acceptatie van die agressie door jong B en gedrag vrouwtje (doet er niets tegen) (WWWGBP@aol.com).

Millon A., Bourrioux J.-L., Riols C. & Bretagnolle V. 2002. Comparative breeding biology of Hen Harrier and Montagu's Harrier: an 8-year study in north-eastern France. Ibis 144: 94- 105.

Blauwe en Grauwe Kieken bewonen in Haute-Marne dezelfde cultuurlanden, waar ze vrijwel uitsluitend in wintertarwe broeden. Blauwe Kieken hadden grotere legfels en een beter broedsucces dan Grauwe, en hun broedfenologie was over de hele linie vroeger. Beide soorten lieten een afnemend broedsucces zien naarmate later met broeden werd gestart. Overlap in voedselkeus was groot, mogelijk leidend tot onderlinge strubbelingen. De Grauwe was het meest kwetsbaar, omdat zijn late start van de eileg kon overlappen met vroege oogst van granen (bescherming dus nodig).

Mischenko A.L. & Galushin V.M. 2001. Greater Spotted Eagle *Aquila clanga* in european Russia: distribution and status. *Acta ornithoecol.* 4: 385-391.

In geheel Europees Rusland geschat op 800-100 paren Bastaardarend, met sterk afnemende tendens in meeste regio's door grootschalige houtkap en taxidermie (Russian Working Group on Birds of Prey, Russian Bird Conservation Union, Shosse Enthuziastov 60, bld 1, 111123 Moscow, Russia).

Naoroji R. & Forsman D. 2001. First breeding record of the Upland Buzzard *Buteo hemilasius* for the Indian subcontinent in Changthang, Ladakh, and identification characters of Upland Buzzard and Long-legged Buzzard *Buteo rufinus*. *Forktail* 17: 105-108.

Beschrijft 9 waarnemingen en 3 broedgevallen voor regio tussen Himachal Pradesh en China. Deze soort van het gebergte lijkt erg op Arendbuizerd; in tabel worden diagnostische kenmerken van beide soorten naast elkaar gezet. Van juveniele kleed weinig bekend. Sowieso een soort die meer aandacht behoeft (Godrej Bhavan, 4A Home Street, 4th Floor, Fort, Mumbai, 400 001 India).

Nicolai B. & Weihe F. 2001. Bestand der Greifvögel (Accipitridae) im nordöstlichen Harzvorland Situation 2001. *Ornithol. Jber. Mus. Heineanum* 19: 33-47.

Vooraf Rode Wouw belangrijk, zij het in minderend aantal. In 1450 km² open landschap liep de stand terug van 392-536 paren in 1991 naar 167-252 in 1996 en 264-362 in 2001. In het 50 km² grote bos Hakel was de afname zelfs van 67 naar 38 naar 18 paren. De reproductiecijfers van Rode Wouwen zijn duidelijk teruggelopen: in 1978-89 gemiddeld 2.29 jongen per paar, in 1990-2001 gemiddeld 1.78. Als oorzaken worden veranderingen in de landbouw opgegeven, en daarnaast de sluiting van vuilstorten (BN, Museum Heineanum, Domplatz 37, D-33820 Halberstadt).

Ödsjö T. & Sondell J. 2001. Population status and breeding success of Osprey *Pandion haliaetus* in Sweden, 1971-1998. *Vogelwelt* 122: 155-166.

Monitoring van zes gebieden in Zuid- en Centraal-Zweden, met lichte toename ondanks pesticidengebruik, verstoring en bosbouwactiviteiten. Gemiddeld broedsucces 1.30-1.92 jongen/nest. Jongenproductie volstaat om groei te bewerkstelligen (ongeveer 1% per jaar; dit zou betekenen dat de Zweedse populatie moet zijn toegenomen van 3200 paren in vroege jaren zeventig naar 4000 paren in 1998). Enige evidentie dat het Zweedse jongenoverschot medeverantwoordelijk is voor groei elders in Europa (bekend van Schotland, verder noemen de auteurs echter geen harde gevallen). Geven groeicurve van vleugellengte tegen leeftijd (Swedish Mus. Nat. Hist., Contaminant Research Group, PO Box 50007, SE-104 05 Stockholm, tjelvar.odsjo@nrm.se).

Ouweneel G.L. 2001. Voorkomen en terreinkeus van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in het noordelijke Deltagebied. *Vogeljaar* 49: 193-198.

Bewerking van waarnemingen in de periode 1967-2000. Na toename in jaren zestig lijkt het winteraantal te stabiliseren (met ups en downs) vanaf eind jaren zeventig. Jacht vindt vooral plaats in gebieden waar vegetatie voor enige dekking zorgt (De Lijster 17, 3299 BT Maasdam).

Palma L. 2001. The Osprey *Pandion haliaetus* on the Portuguese coast: past, present and recovery potential. *Vogelwelt* 122: 179-190.

Tot begin 20ste eeuw was de Visarend algemeen langs de Portugese kust. Door menselijke vervolging en kustgebruik afname naar 1 paar. Spontaan herstel lijkt uitgesloten (broeden op kliffen en bovenop rotspunten). Tijdens ruw weer vissen de vogels op zoet- en brakwatervis in het binnenland, waarvoor ze ver moeten vliegen. Geeft historisch overzicht van broedplaatsen en laatste bezetting (lpalma@ualg.pt).

Pisenti J.M., Santolo G.M., Yamamoto J.T. & Morzenti A.A. 2001. Embryonic development of the American Kestrel (*Falco sparverius*): external criteria for staging. *J. Raptor Res.* 35: 194-206.

Ontwikkeling in het ei van Amerikaanse Torenvalken wordt bijna van dag tot dag beschreven, en fotografisch vastgelegd. De ontwikkeling verliep vrijwel identiek aan die van kippen, althans in de eerste helft van de incubatieperiode, Vrijwel alle maten van het embryo bleken positief

gecorrleerd met broedfase. Niet-uitkomende eieren hadden een ander tempo van gewichtsverlies tijdens de bebroeding dan uitkomende eieren. Om afwijkingen van de normale groei op te merken, is deze gekwantificeerde beschrijving van groot belang. De Amerikaanse Torenvalk is de enige roofvogel waarvan de embryonale ontwikkeling tot in detail is beschreven (GMS, CH2M Hill, Inc., 2485 Natomas Park Dr., Suite 600, Sacramento, CA 95833, USA).

Potters H. 2002. Niet Havik maar voedselgebrek nekt Boomvalken op West-Brabantse zandgronden. In: Jaarverslag 2001 Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant: 25-35.

Vanaf 1996 gaat de Boomvalk in westelijk Noord-Brabant gestaag achteruit (inmiddels gehalveerd). In dit gebied werd geen relatie gevonden tussen afname en havikpredatie, wel met afnemende reproductie en voorkomen op zandgronden. Afnames gingen telkens gepaard met een afname van het aantal gevonden prooiresten, wat een verband suggereert met afnemend prooi-aanbod. Deze waarnemingen laten zien dat oorzaken van aantalsveranderingen niet overal hetzelfde hoeven te zijn, en vaak berusten op complexe verbanden.

Poulin R.G., Wellicome T.I. & Todd L.D. 2001. Synchronous and delayed numerical responses of a predatory bird community to a vole outbreak on the Canadian prairies. J. Raptor Res. 35: 288-295.

Tijdens een muizenplaag bleken Loggerhead Shrike (een klaphekster) en Amerikaanse Torenvalk niet te reageren op de plotseling zeer grote aantallen woelmuizen. Zes andere roofvogels en uilen deden dat wel. Populaties van Velduil en Ferruginous Hawk namen acuut sterk toe; de Velduilen waren vóór en na de uitbraak zelfs volledig afwezig en bewezen eens te meer hoe nomadisch ze leven. Van Red-tailed Hawk, Swainson's Hawk en Blauwe Kiekendief nam het aantal waarnemingen ten tijde van de plaag toe; ze bleven talrijker dan normaal in het daaropvolgende jaar. Opmerkelijk was dat onvolwassen Buteo-soorten voor en na de plaag zelden werden gezien, en algemeen waren en in grote groepen voorkwamen tijdens de muizenpiek (poulinr@uregina.ca).

Quinn J.L. & Kokorev Y. 2002. Trading-off risks from predators and from aggressive hosts. Behav. Ecol. Sociobiol. 51: 455-460.

Roodhalsganzen liepen een groter risico in de toendra te worden gepredeerd naarmate ze verder af broedden van nestelende Slechtvalken. Die laatste 'beschermen' de nesten van de ganzen (die vaak koloniegewijs rond Slechtvalken zitten) doordat ze agressief reageren op de aanwezigheid van potentiële nestpredatoren. Niettemin liepen ook de ganzen kans te worden geattaqueerd door de valken (zelden fataal), zelfs vaker naarmate ze dichterbij het valkennest broedden. In jaren met hoge predatiedruk zaten de eerste twee dichtstbijzijnde nesten (t.o.v. Slechtvalk) dichterbij de Slechtvalk dan in andere jaren; voor de andere nesten gold dat niet. Het lijkt erop alsof de roodhalsganzen een afweging maken tussen kans op predatie en onderworpen zijn aan de terreur van de valken, afhankelijk van het verdedigingsgedrag van de gastheer en de algemene voedselsituatie (John.quinn@zoo.ox.ac.uk).

Rasmussen P.C., Clark W.S., Parry S.J. & Schmitt J. 2001. Field identification of 'Long-billed' Vultures (Indian and Slender-billed Vultures). OBC Bulletin 34: 24-29.

Uitgebreide beschrijving (met kleurenplaat) hoe uit elkaar te houden (vroeger beschouwd als één soort, tegenwoordig als aparte soorten). Zie ook Alström in OBC Bulletin 25 (1997): 32-49.

Robitzky U. 2001. De Slechtvalk in de Duitse deelstaat Sleeswijk-Holstein. Slechtvalk Nieuwsbrief 7(2): 5-8.

In 1968 nog 6 paren, daarna weg. Opnieuw broedend vanaf 1995, en toename naar 7 paren in 2001 (deels op centrales, deels op grond op Waddeneilanden). Grondbroedsels sinds 1995 op 4 plekken met in totaal 12 broedsels (late starters, gemiddeld op 20-21 april); absolute rust is noodzaak om te slagen als grondbroedsel. Het uitzetten van 70 gefokte valken in Sleeswijk-Holstein leidde niet tot vestigingen en wordt derhalve afgeraden (AGW SH, Hauptstrasse 66, 25704 Nindorf, Duitsland).

Rosa G., Leitão D., Mendes C., Courinha F., Costa H., Pacheco C. & Pereira J. 2001. Situação da Águia-sapeira *Circus aeruginosus* em Portugal: recenseamento da população invernante (1998/99). Airo 11: 23-27.

In december 1998 en januari 1999 werden resp. 316-326 en 347 Bruine Kiekendieven in Portugal geteld, overwegend in de waterrijke gebieden langs de westkust. Vergeleken met 1990-94 betreft dat een toename van 157%. Slaapplaatsen (23 in 1998, 28 in 1999) liggen voor 85.7% in rietvelden.

Rosa G., Pombal E., Monteiro A. & Pacheco C. 2001. Status and evolution of Golden Eagle *Aquila chrysaetos* in Portugal: breeding population survey (1997). Airo 11: 29-36.

De telling in 1997 bracht 61-66 steenarendparen aan het licht, daarvan 46-48 in Portugal en 15-18 net over de grens in Spanje. Kennelijk een toename in Trás-os-Montes, Alto Dauro, Alto Tejo en de valleien van de Guadiana. De verspreiding is nagenoeg exclusief geconcentreerd langs de Portugees-Spaanse grens. In Spanje wordt de populatie op 1192-1265 paren geschat.

Rozemeijer G.T. 2001. Jaarverslag 2001 van de Roofvogelwerkgroep De Bevelanden. A4-rapport, 46 pp. (Blokjesplaat 37, 4465 BE Goes).

Wederom een prachtig uitgegeven rapport dat de resultaten van lokaal roofvogelwerk (Noord- en Zuid-Beveland: 47.000 ha, waarvan 2% bos) beschrijft, compleet met op locatie gemaakte kleurenfoto's van landschappen en roofvogels. In dit gebied gaat het om 91-100 Bruine Kieken, 44-50 Sperwers (!), 43-46 Buizers, 130-143 Torenvalken (veel in fruitboomgaarden), 12-15 Boomvalken (dijkbeplantingen) en 0-1 Slechtvalk (territoriaal paar bij nestkast aan Borsselecentrale, echter door terreur van hybride valk niet aan broeden toekomend). Van elke soort worden legbegin, legsel- en broedselgrootte, broedsucces en prooien gegeven. De toename van bosroofvogels is opmerkelijk, en past in het beeld van opvulling van West-Nederland door deze soorten in het laatste decennium. Geweldig dat deze stormachtige ontwikkeling in zo'n groot gebied op de voet wordt gevolgd. Het is te hopen dat elders in West-Nederland identieke initiatieven van de grond komen, omdat tot nu toe vooral de stand in duingebieden wordt bijgehouden.

Sablevicius B. 2001. The past and present status of the Osprey *Pandion haliaetus* in Lithuania. Vogelwelt 122: 219-222.

Spaarzaam broedvogel in 19de en begin 20ste eeuw. Intensief zoeken naar nesten gestart in 1979; toen 1 nest gevonden. Populatie steeg naar 32 bezette nesten met 27 broedpogingen in 1996. Gemiddeld 1.72 jongen uitgevlogen per nest en 2.60 per succesvol nest (1979-92, n=76) (anp@is.lt).

Salvati L. 2001. Nest site characteristics and habitat preferences of the Kestrel (*Falco tinnunculus*) in a Mediterranean urban area. Vogelwarte 41: 133-138.

In het historische centrum van Rome broeden Torenvalken in gebouwen op een gemiddelde hoogte van 20.5 m. Ze kozen plekken met een voldoende aanbod van nestplaatsen (nissen in gebouwen) en nabijheid van open terrein (jacht op hagedissen en insecten).

Scheller W., Bergmanis U., Meyburg B.-U., Furkert B., Knack A. & Röper S. 2001. Raum-Zeit-Verhalten des Schreiadlers (*Aquila pomarina*). Acta ornithoecol. 4: 75-236.

Uitgebreid verhaal over ruimtegebruik door broedende Schreeuwarenden in Mecklenburg-Vorpommern en in Letland met behulp van gezenderde vogels. Vogels bleken in Duitsland aantrekkelijke grotere leefgebieden nodig te hebben dan in Letland (mannetjes resp. 2711 en 1142 ha). Tussen de dagelijks benutte oppervlakten bestond echter weinig verschil. Open terrein werd veel intensiever benut dan bos. De belangrijkste verstoringsbron bleken mensen te zijn. Vooral in Duitsland meden de arenden de randen van dorpen. Met tientallen kaarten en diagrammen in kleur, waarop jachtgebieden van individuele vogels. Waardevolle studie (adres: zie hieronder).

Scheller W., Franke E., Matthes J., Neubauer M. & Scharnweber C. 2001. Verbreitung, Bestandsentwicklung und Lebensraumsituation des Schreiadlers *Aquila pomarina* in Mecklenburg-Vorpommern. Vogelwelt 122: 233-246.

Schreeuwarenden beperken zich in het voormalige Oost-Duitsland tot de uiterste NO-rand, waar de westelijke grens al sinds 1970 ongeveer gelijk is gebleven maar aan de oostrand contractie optreedt. In de jaren negentig werden 89-97 paren vastgesteld (7030 km²). Paren komen geclusterd voor (gemiddelde afstand tot buurpaar 3425 m). De jongenaanwas bedroeg 0.69 jong/broedpaar (0.51 per territoriaal paar), met aanwijzingen voor lange-termijn vermindering in jongenoutput. Deze droeve trend loopt parallel met verminderde habitatkwaliteit, vooral in gang gezet door wijzigingen in land- en bosbouw, natuurlijke successie in graslanden, omzetting van gras- in bouwland en toenemende verstoring door verbetering van de infrastructuur en toename van recreatie (SALIX-Teterow@t-online.de).

Schilling F. & Wegner P. 2001. Der Wanderfalke in der DDT-Ära. Eugen Ulmer, Stuttgart. ISBN 3-8001-3910-3. Gebrocheerd. 62 pp. Prijs Euro 10.- (Email: geneijgen@wishnet.nl).

In deze glossy uitgegeven, en met prachtige kleurenfoto's opgesierde brochure wordt een analyse van niet-uitgekomen eieren van Slechtvalken, zoals aangetroffen op nesten in Duitsland (Oost en West), gepresenteerd. In West-Duitsland werd DDT in 1972 verboden (daarvoor max. 500 ton/jaar), in de voormalige DDR sijpelde het gebruik tot 1989 door, met maxima van 1000-1500 ton/jaar in de jaren vijftig en zestig (!) en zelfs nog bijna 500 ton in 1984. In West-Duitsland zijn resten van DDT, HCB en PCB's successievelijk afgenomen in de jaren zeventig en tachtig, resulterend in herstel van de slechtvalkenpopulatie (die overigens alleen in Baden-Württemberg niet geheel is uitgeroeid in de periode ervoor; herstel vond dus vaak plaats met behulp van kweek en uitzetten). Het niveau van gifstoffen in Oost-Duitse eieren bleef veel langer hoog. In dit boekje wordt tevens ingegaan op allerlei maatregelen die werden genomen om Slechtvalken te beschermen. In de literatuurlijst een fraai overzicht van de Duitse bronnen op dit vlak.

Schmid H., Burkhardt M., Keller V., Knaus P., Volet B. & Zbinden N. 2001. Die Entwicklung der Vogelwelt in der Schweiz. Avifauna Report Sempach 1, Annex. 444 pag. ISSN 1424-7976. Prijs: Sfr. 47.-.

Met behulp van uiteenlopende tijdreeksen wordt een beeld geschetst van de aantalsontwikkeling van vogels in Zwitserland in de 20ste eeuw (roofvogels: pagina 159-184). In korte begeleidende teksten wordt dat toegelicht. Opmerkelijk is de toename van Rode Wouw (elders in Europa teruggang), Slangenarend (al valt hier toename samen met stijging aantal waarnemers, net als in Nederland), Havik, Sperwer, Buizerd, Boomvalk en Slechtvalk. Torenvalk neemt af, zo ook winteraantallen van Blauwe Kiekendief.

Schmidt D. 2001. Die Bestandsentwicklung des Fischadlers *Pandion haliaetus* in Deutschland im ausgehenden 20. Jahrhundert. Vogelwelt 122: 117-128.

Tussen 1988 en 1998 nam de Duitse visarendpopulatie toe van 147 naar 346 paren, met een gemiddelde van 77% succesvolle paren. Het aantal uitgevlogen in 1992-98 steeg van 356 naar 608 per jaar (gemiddeld 1.7/eileggend paar, 2.18/succesvol paar). Tegelijk steeg de populatiedichtheid in de kerngebieden, werden gaten in de verspreiding opgevuld en vond expansie in west- en zuidwaartse richting plaats. De reproductiecijfers bleven gelijk in 1988-98, zodat de groei moet zijn bewerkstelligd door verminderde sterfte en het stijgende aanbod van kunstmatige nestgelegenheid.

Schmidt D. & Wahl R. 2001. Horst- und Partnertreu beringter Fischadler *Pandion haliaetus* in Ostdeutschland und Zentralfrankreich. Vogelwelt 122: 129-140.

In Duitsland werden 39 broedende adulte Visarenden gevangen met een gewijzigde dho-ghaza val en gekleurringd; in Frankrijk gebeurde dat met 5 adulte vogels. Van deze 44 vogels waren er al 16 eerder geringd. De gemiddelde afstand tussen geboorte- en broedplaats was 61.5 km (uitersten 8- 131 km). Drie Franse vogels bleken ook als nestjong in oostelijk Duitsland te zijn geringd. In het eerste jaar na het kleurringen keerde 75% terug op het nest van het voorafgaande jaar; in het tweede jaar was dat 56.8%, in het derde jaar 54.3%. Er worden ook individuele gevallen nader uitgewerkt.

Schoppers J. 2001. De najaarstrek van de Buizerd *Buteo buteo* over Elten in 1996-2000. Vlerk 18: 106-114.

In totaal 5079 Buizerds geteld op deze fameuze telpost, de meeste in 1999 (2258). Trek geconcentreerd tussen 10 en 16 uur, met namiddagpiek rond 15.00 uur en een dal rond 13.00 uur (Engelsen spreken van *noon lull*). Er lijkt een stijging in aantal doortrekkers te zijn vanaf 1996 (vergeleken met periode 1980-95). De meeste vogels vliegen zuidwest (spreiding WZW-Z). Of Buizerds tegenwoordig inderdaad gemiddeld later passeren dan in het verleden (mediaan 1996-2000 is 17 oktober), is onduidelijk omdat niets wordt gezegd over de verhouding adult-juveniel in de verschillende jaren. Juvenielen trekken gemiddeld later door dan adulten, zodat een latere doorkomst ook te maken kan hebben met een groter aandeel juvenielen onder de passanten (jan.schoppers@hotmail.com).

Scott B. & Pitches A. 2001. FMD veils Hen Harrier persecution. Brit. Birds 94: 552.

De Engelse grootgrondbezitters hebben de mond-en-klauwzeer aangegrepen eens flink huis te houden onder de Blauwe Kiekendieven die op hun terreinen broeden. Doordat het publiek er niet mocht komen, hadden de heren vrij spel. In 2001 werden zo slechts 2 succesvolle nesten in Noord- Engeland (Lancashire, Cumbria, Northumberland) gevonden, tegen 5-11 in eerdere jaren (waar bovendien plaats is -uitgaande van beschikbare habitat- voor 232 nesten!). Zonder twijfel de meest vervolgte roofvogelsoort aan de andere kant van Het Kanaal.

Segelbacher G. & Steinbrück G. 2001. Bird faeces for sex identification and microsatellite analysis. Vogelwarte 41: 139-142.

Voor extractie van DNA werd 100-300 mg uitwerpselen van vogels verzameld; gezien hoge aandeel urinezuur werd alleen het donkere gedeelte van het poepje gebruikt. Via de multi-tube methode (zie Taberlet, Waits & Luikart in Trends Ecol. Evol. 14, 1999: 323-327: Non-invasive genetic sampling: look before you leap) werd het geslacht vastgesteld, in alle gevallen correct (gernot.segelbacher@uni-tuebingen.de).

Seguin J.-F., Thibault J.-C., Torre J., Bayle P. & Vigne J.-D. 2001. The diet of young Golden Eagles *Aquila chrysaetos* in Corsica: foraging in a man-made mammal fauna. Ardea 89: 527- 535.

Nestjonge Steenarenden op Corsica kregen een breed spectrum aan prooien voorgeschoteld, waaronder 10 soorten zoogdieren, 17 vogelsoorten en twee soorten reptielen. Geiten, zwijnen en kraaien maakten 61% van het menu uit. Steenarenden zijn hier dus echte generalisten, die profiteren van zoogdieren die door mensen zijn geïntroduceerd (gypaete.barbu@fnac.net).

Selås V. 2001. Breeding density and brood size of Common Buzzard *Buteo buteo* in relation to snow cover in spring. Ardea 89: 471-479.

Boven een hoogte van 200 m (ten opzichte van zeeniveau) haalden Noorse Buizerds een dichtheid van 15 paren/100 km², op lagere hoogtes 30 paren/100 km². Dit viel samen met de dikte van het sneeuwpak in het voorjaar (toenemend naarmate hoger). Gemiddelde broedselgrootte van succesvolle paren was het grootst in piekjaren van de aarmuis, maar was tevens negatief gecorreleerd met hoeveelheid sneeuw in april. Paren met drie jongen werden vooral aangetroffen in jaren met veel aarmuizen, weinig sneeuw in het voorjaar en weinig neerslag in mei-juni (vidar.selas@ibn.nlh.no).

Sergio F., Bijlsma R.G., Bogliani G. & Wyllie I. 2001. *Falco subbuteo* Hobby. BWP Update 3(3): 133-156.

Indachtig het feit dat het roofvogeldeel van de Birds of the Western Palearctic in 1980 werd gepubliceerd, is het verheugend dat nu de Boomvalk onderwerp is van een herziening. De afgelopen decennia hebben immers een reuzengolf aan nieuwe kennis opgeleverd. In de BWP Updates wordt deze informatie samengevat, en aangevuld met forse hoeveelheden tot nu toe ongepubliceerde (of obscure, zoals het Nederlandse materiaal in De Takkeling, Drentse Vogels, Winterkoning, Graspieper, Limosa) bevindingen uit Engeland, Nederland, Frankrijk, Duitsland

en Italië (de landen waar het meeste boomvalkwerk plaatsvindt). Aantalsschattingen zijn per land op de nieuwste stand gebracht (voor wat het waard is natuurlijk). Allerlei aspecten van de broedbiologie worden nader belicht, zo ook trends (zeer onduidelijk, grote variatie naar land en regio, achterliggende factoren verre van eenduidig) en dichtheden (idem), trek en overwintering (bij uitstek een braakliggend terrein; van de trek door Afrika is niets systematisch onderzocht, terugmeldingen van geringe vogels ontbreken daar, evenmin weten we wat ze daar precies uitspoken), en voedselkeus (prooijsten uit Engeland, Nederland, Duitsland, Italië en Wit-Rusland; weinig informatie over factoren die dat beïnvloeden, afgezien van waarnemingen van insectenvangst en aandeel juveniele vogels in zomermenu). Sociaal gedrag krijgt een uitgebreide behandeling, met veel aandacht voor anti-predatorgedrag. Over de broedbiologie is nooit eerder zoveel en zulk gedetailleerd materiaal bijeengebracht, van nestplaatskeuze tot legbegin, legselgrootte, frequentie van vervolg- en nalegels, ontwikkeling van de nestjongen (groei, ontwikkeling verenkleeft, gedrag), broedsucces (in Finland, Engeland, Spanje, Frankrijk, Nederland, Duitsland, Tsjechië en Slowakije, Italië, Roemenië, Kazachstan, vaak verdeeld naar regio binnen land), gedrag na uitvliegen, factoren die broedsucces beïnvloeden (predatie, voedselaanbod, pesticiden), periode na uitvliegen, aansluiting van uitgevlogen jongen bij andere paren en start van de najaarstrek. Kortom, een must voor de Boomvalk-aficionado, en zeker een toevoeging van belang op The Hobby van Anthony Chapman. Echter niet meer dan opeenstapeling van feiten; analyses ontbreken of zijn beperkt van reikwijdte (Fabrizio.sergio8@tin.it).

Sergio F. & Bogliani G. 2001. Nest defense as parental care in the Northern Hobby (*Falco subbuteo*). Auk 118: 1047-1052.

Nestverdediging door Boomvalken varieerde niet onder invloed van de frequentie waarmee nesten werden bezocht. Gemiddeld genomen werd de verdediging feller naarmate de broedcyclus vorderde (tot en met eerste 10 dagen na uitvliegen). Voor vrouwtjes werd een positieve correlatie tussen nestverdediging en jongental gevonden, niet echter voor mannetjes. Experimenten met namaaknesten maakten duidelijk dat verdediging effectief was bij het afschrikken van predatoren (fabrizio.sergio@zoo.ox.ac.uk).

Sim I.M.W., Cross A.V., Lamacraft D.L. & Pain D.J. 2001. Correlates of Common Buzzard *Buteo buteo* density and breeding success in the West Midlands. Bird Study 48: 317-329.

Tussen 1994 en 1996 was de buizerddichtheid in delen van Midden-Engeland 81 en 22 paren/100 km² (gebieden 40 km uit elkaar). Grappig om te lezen dat dit de hoogste dichtheid zou betreffen die in Europa is vastgesteld (waarbij ze refereren aan Melde en Mebs uit de jaren zestig; ik denk dat ze geen Duits kunnen lezen en dit aanhalen uit Birds of the Western Palearctic van 1980, ook al stokoud). Wij weten wel beter! Aardig is te zien dat een hoge dichtheid correleerde met een hoog aandeel ruig weiland en opgaand bos. Eileg begon eerder op geringe hoogte (ten opzichte van zeeniveau) en indien er veel ruig weiland nabij het nest was. Grote legsels en veel uitvliegende jongen waren geassocieerd met een hoge dichtheid van het konijn. Mislukkingen traden vooral in de broedtijd op, veelal door kraaienpredatie. Ze vonden vooral konijnen als prooi op de nesten (142 van 253 prooien), daarnaast veel jonge kraaien. Ik denk dat ze de nesten vooral beklommen in de jongenleeftijd van 3-5 weken (enigszins vaag over hun nestcontroles), waardoor een prooi-soort als konijn sowieso hoog uit de bus moet komen. Zo vonden ze slechts 3 muizen op 253 prooien, logisch met die jongenleeftijd.) (Conservation Science Department, RSPB, Dunedin House, 25 Ravelston Terrace, Edinburgh, EH4 3TP, UK).

Sim I.M.W., Gibbons D.W., Bainbridge I.P. & Mattingley W.A. 2001. Status of the Hen Harrier *Circus cyaneus* in the UK and the Isle of Man in 1998. Bird Study 48: 341-353.

In de kern van het broedgebied van Blauwe Kiekendieven in Groot-Brittannië werden vrijwel alle 10-km blokken integraal geteld; in de rest van het verspreidingsgebied gebeurde dat met een willekeurige steekproef. Dit leverde 570 territoriale paren op: 436 in Schotland, 19 in Engeland,

28 in Wales, 38 in Noord-Ierland en 49 op het Isle of Man. Vergeleken met een telling in 1988-94 betekende dit een stabiele stand. Per regio waren er echter grote verschillen: afname op de Orkneys, sterke toename in Ierland. In Schotland nam de soort toe op de hoenderheidevelden, en sterk af in bosaanplant. Tegenwoordig zit daar 55% op de heidevelden. Eenzelfde verschuiving speelde zich af in Engeland, terwijl de Ierse beesten juist in jonge naalddhoutaanplantingen zaten. Deze ontwikkelingen zijn niet best, omdat bekend is dat Blauwe Kieken massaal worden afge maakt op heidevelden (intensieve jacht op hoenders, dus actieve vervolging door jachttopzich ters; jaarlijks wordt 11-15% van de volwassen vrouwtjes gedood en nestvernieling is wijd ver spreid; dit gebeurt nagenoeg ongestraft omdat veel terreinen privé-bezit zijn en controle nihil is). Zonder vervolging zou de stand met 13% per jaar kunnen toenemen. Daar de totale populatie stabiel is, moet de vervolging zeer aanzienlijk zijn (innes.sim@rspb.org.uk).

Slivinski E., Weel B. & Meijer R. 2002. Roofvogels en uilen in De Biesbosch. In: Jaarverslag 2001, Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant: 58-69.

Bruine Kiekendief van hooguit 5 paren in jaren zestig naar 40-45 in 1980, 50 rond 1990 en 19 in 2001. Havik baltsend in 1983, eerste broedpaar in 1986, 10 paren in begin jaren negentig (in 1992 eerste broedgeval in Slidrechtse Biesbosch), c. 20 vanaf halverwege jaren negentig en vestiging in polderbossen in laatste jaren (nu c. 25 paren). Sperwer broedde van 1968-70 (Slidrechtse Biesbosch, 1 paar), daarna opnieuw in 1980, stabiel sinds jaren negentig op 5-10 paren. Buizerd met 1 paar aanwezig in 1975 (voor het eerst), eerste broedgeval in 1976, koloni sation van Brabantse Biesbosch sinds 1978 en van Dordtsche Biesbosch sinds 1985. Begin jaren negentig al >35 paren, laatste jaren 45-55 (in 2001 in Brabantse Biesbosch al >35 paren), zonder dat stabilisatiepunt is bereikt. Slechtvalk: 2 broedgevallen. Torenvalk: in jaren zestig 10-20 paren in Slidrechtse Biesbosch, 10-20 Polder De Biesbosch en Noord- en Oostwaard en enkele in Dordtse Biesbosch en Zuidwaard van Brabantse Biesbosch (totaal 20-40). In jaren zeventig (na afsluiting Haringvliet) toenemend naar 30-60 paren, na verruiging van gorzen afnemend naar 25-35 rond 1985, 20 halverwege jaren negentig en maximaal 10 in 2001. Boomvalk: 1-2 paren in Slidrechtse Biesbosch in jaren zestig, toenemend naar 10 rond 1985 en sindsdien min of meer constant (Bart Weel, SBB, Postbus 1008, 4250 ES Werkdam).

Šotnár K. 2000. (A contribution to the breeding biology and feeding ecology of the Goshawk (*Accipiter gentilis*) in the Jorné Ponitrie Region, Slovakia.) Buteo 11: 43-50.

Gemiddelde legselgrootte van Slovaakse Haviken was 57.07x45.05 mm (n=54 eieren). Onder 283 prooiresten overwoogen stadsduif (33%), gaai (11%) en zanglijster (7%).

Stamm H.C. 2001. Otto Uttendörfer und seine Arbeitsgemeinschaft zur Erforschung der Ernährungsbiologie bei Greifvögeln und Eulen. Mitt. Ver. Sächs. Ornithol. 8: 577-603.

Ieder rechtgeaarde roofvogelaar kent het werk van Otto Uttendörfer: het in 1939 uitgegeven *Die Ernährung der deutschen Raubvögel und Eulen und ihre Deutung in der heimischen Natur*, en de aanvulling daarop uit 1952 *Neue Ergebnisse über die Ernährung der Greifvögel und Eulen*. Niet iedereen zal deze boeken echter in zijn bezit hebben, of zelfs maar hebben ingezien omdat ze al geruime tijd alleen maar antiquarisch opduiken. In 1997 is het eerste boek heruitgegeven door Aula- Verlag (zie De Takkeling 5(3), 1997: 78-79), een unieke kans het alsnog in de boe kenkast te krijgen. De treuzelaars onder de kopers hebben zelfs mazzel, want het is ondertussen in de ramsj voor c. DM 69.-, maar dat doe ik uit mijn hoofd; zie verder www.humanitas-book.de). Dit artikel bevat een levensloop van de maestro, grotendeels gebaseerd op een hand geschreven autobiografisch document (niet eerder gepubliceerd). Interessante kost, zeker als je ziet dat hij zijn plukresten en braakballen betrok van alle toenmalige bobo's op roofvogelgebied, variërend van Otto Steinfatt, Viktor Wendland, Otto Schnurre, drie generaties Kramer, Robert März, Ludwig Schuster, Johannes Meissel tot Niko en Luuk Tinbergen en de Hamerstroms. Daarnaast had hij contacten met uiteenlopende ornithologen als Erwin Stresemann, Oskar Heinroth, Friedrich Tischler, Pontus Palmgren, Otto Kleinschmidt, de fantast Curt Floericke en

Georg Röhrig (die belangrijke werken over de maaginhouden van roofvogels had geschreven in de eerste decade van de 20ste eeuw). Voor veel lezers van De Takkeling misschien onbekenden, maar voor mij allemaal grote voorbeelden en geassocieerd met een rijkdom aan baanbrekende literatuur uit vooral de eerste helft van de 20ste eeuw. Tal van deze pioniers zijn voortijdig gestorven in Eerste of Tweede Wereldoorlog, al dan niet tijdens gevechtshandelingen of tijdens de roofmoorden gedurende de opmars van de Russen in 1945. Uttendorfer was een maniak in de goede zin van het woord, die uiteindelijk c. 350.000 prooien zou determineren van zowat alle soorten en uilen uit de Palearctis (en deels daarbuiten). Tot een echte analyse kwam het echter niet. Een liefhebber van bulk, die misschien beter had moeten luisteren toen Oskar Heinroth hem vroeg of 10.000 prooien voldoende waren om de rol van roofvogels in de natuur aanschouwelijk te maken. Zijn antwoord was echter: *Nein, sondern 100.000*. Erg leuk zijn ook de anekdotes rond het verschijnen van deel 2 in 1952 (*Neue Ergebnisse*), waar *Raubvögel* in de titel -zonder zijn medeweten- werd veranderd in *Greifvögel*. Op geheel Duitse wijze leverde dat prompt weer richtingensrijd op onder de ornithologen en vogelaars. Smullen geblazen dus, deze historische geschriften (Schlesische Straße 80, 40231 Düsseldorf, Duitsland).

Steen O.F. & Hansen G. 2001. Osprey *Pandion haliaetus* management in Vestfold county, SE- Norway 1984-98. Vogelwelt 122: 223-226.

Gebied van 2200 km². 37 kunstnesten opgericht in grove dennen, waarvan 19 bezet. Na constructie van kunstnesten vanaf 1984 begon snelle groei naar piek van c. 25 paren in 1992-93 en afvlakking naar 18-20 paren in 1998 (Odd-Frydenlund.Steen@fm-te.stat.no).

Tella J.L. 2001. Action is needed now, or BSE crisis could wipe out endangered birds of prey. Vulture News 45: 40-41.

Volgend op de sterke toename van BSE-gevallen onder koeien (zie ook Nature 409: 658-659), nemen overheden steeds draconischer maatregelen om verspreiding ervan te voorkomen. In Spanje zijn de afgelopen maanden al 30 BSE-gevallen geconstateerd. Vanaf 1 januari 2001 is het boeren verboden dode koeien, schapen of geiten te verbranden. Vanaf 1 maart is dat verbod uitgebreid met varkens, pluimvee en paarden. Hierdoor kunnen gieren (4 soorten in Spanje) in de problemen komen. (Dep. Applied Biol., Doñana Biol. Station, Avda. M. Luisa, s/n, 41013 Sevilla, Spanje).

Thibault J.-C. & Bretagnolle V. 2001. Monitoring, research and conservation of Ospreys *Pandion haliaetus* on Corsica, Mediterranean, France. Vogelwelt 122: 173-178.

Monitoring vanaf 1977 liet eerst lichte stijging zien, daarna afvlakking in jaren negentig (van 6 naar 32 paren in 1996 en 24 in 1997) en herbezetting van plekken die 20-30 jaren leeg waren. Alle kolonisten gebruikten kunstnesten met lokvogels. Gemiddelde jongenproductie 1.43/nest (n=390 nesten). Meeste rekruten zijn van lokale oorsprong (Parc Naturel Régional de la Corse, B.P. 417, F- 20184 Ajaccio, Corsica, France).

van de Tillaart J. 2002. Veldervaringen met de Webcam. In: Jaarverslag 2001, Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant: 47-49.

Beschrijft voor- en nadelen van gebruik webcam op stok om inhoud nest vanaf de grond vast te stellen en gegevens op te slaan in geheugen laptop. Nadelen zijn vals lichtinval (scherm lastig te lezen), beschadigingskansen laptop, lage kwaliteit webcam vergeleken met digitale camera en kabelverbinding laptop-webcam (takken in de weg, tijdrovend gedoe). Voordelen: opnames vastgelegd voor nadere studie thuis, datering van opnames en mogelijkheid om opnames later bij presentaties te gebruiken (Krekelshofstraat 34, Mariaheide).

van Tuijl H. 2002. Verenziekte bij jonge Buizerds. In: Jaarverslag 2001, Werkgroep Roofvogels Nederland, Steunpunt Brabant: 41-46.

Beschrijft geval van Franse rui bij drie jongen op een buizerdnest in 2001: slag- en staartpennen uitgeworpen in late jongenstadium (op enkele cm van de spoelbasis) en bloedspoelen kort en afgeknut (met foto's). Jongen naar asiel in Lage Mierde gebracht. (Mgr. A.F. Diepenstraat 45, 5683 EX Best).

Váli Ü. & Löhmus A. 2002. Parental care, nestling growth and diet in a Spotted Eagle *Aquila clanga* nest. *Bird Study* 49: 93-95.

Beschrijft de groei van een nestjong mannetje Bastaardarend (gestrekte vleugellengte, staart, 5de slagpen en gewicht van dag 0-63) in Estland in 2000, prooiaanvoer door de ouders (vooral late ochtend en middag; 64% van prooien tussen 7 en 13 uur; gemiddeld 6.9 prooien/dag met totaal gewicht van gemiddeld 399 gram/dag), oudergedrag (vrouw zorgde tot dag 50 voor jongen, man met 90% verantwoordelijk voor prooien, man bleef uiterst kort bij nest tijdens prooiaanvoer, tot hooguit 8 min/dag), en prooikeus (63% muizen, in gewicht slechts 28%; vogels 18% naar aantal maar 56% in biomassa). Braakballen gaven het beste de prooikeuze weer, beter dan prooi-resten op nesten. Kikkers werden niet op het nest noch in braakballen aangetroffen, ondanks visuele waarnemingen van kikkeraanvoer (yvali@tamm.ebc.ee).

Vereijken J. 2001. Roofvogel-inventarisatie Stippelbergen-Beestenveld-Nederheide 2001. Eigen rapport, Beek en Donk (Margrietstraat 59, 5741 XL Beek en Donk).

Gebied in oostelijk Noord-Brabant, met overzicht van territoria en broedsucces van roofvogels en uilen. In Beestenveld werden in het broedseizoen dunningen en vellingen doorgevoerd. Van beide Boomvalken werd het nest gevonden; 1 daarvan verstoord door werkzaamheden in terrein (blessen). Overzicht van bevindingen over 1995-2001.

Voříšek P. 2000. An extremely high population density of Common Buzzard (*Buteo buteo*) in Biosphere Reserve Pálava (Czech Republic) and its possible causes. *Buteo* 11: 51-56.

In een bosreservaat van 22.1 km² werden in 1993-95 resp. 51, 50 en 32 paren Buizerd vastgesteld (gemiddelde afstand tot buurpaar resp. 400, 420 en 516 m) (cso.vorisek@bbs.infima.cz).

Wal K. van der & van der Wiel J. 2001. Neergang van Blauwe Kiekendief en opkomst van Bruine Kiekendief op Schiermonnikoog. *Vogeljaar* 49: 161-167.

Tot 1985 was Blauwe Kiek de talrijkste kiekendief op Schier. Vanaf 1991 is dat Bruine Kiek. De tussenliggende jaren worden in dit artikel de volksverhuizing genoemd, suggererend dat de afname van Bruine Kieken in het Lauwersmeer (waarvoor hier de vos verantwoordelijk wordt gehouden, maar verdroging en verruiging de werkelijke reden zijn) iets te maken zou hebben met de toename op Schier. Dat is echter onbekend. Vraag blijft waarom de Blauwe Kiek het op Schier in de jaren negentig slecht ging doen (overigens net als op Ameland). Competitie met Bruine Kiek (niet gekwantificeerd) kan een rol spelen, maar er is meer aan de hand. De correlatie tussen broedsucces (uitgedrukt als aantal succesvolle paren, dus niet betrokken op het aantal aanwezige cq. broedende paren) en aantal koude dagen in april (gemiddeld maximum $\leq 8^{\circ}\text{C}$) verheldert in dit verband niets. Bij de Blauwe Kiek werd verder een verband gevonden tussen gemiddeld aantal uitvliegende jongen per paar en het aantal regendagen van 20 mei tot 30 juni; ook dit verheldert niets over de teloorgang in de jaren negentig tenzij het natuurlijk veel meer regende in dat tijdvak (niet bekeken). Over voedsel wordt het een en ander gemeld, maar deze waarnemingen zijn te hapsnap verzameld om daar iets aan te hebben. Zodoende blijft het een raadsel wat er aan de hand is: habitatveranderingen, wijzigingen in voedselaanbod (beschikbaarheid, diversiteit, kwantiteit, vangbaarheid), competitie met Bruine Kiek, veranderingen in overleving (naar leeftijd of geslacht), achterblijvende reproductie (waarvoor aanwijzingen bestaan)? Goed dat de beschikbare informatie op een rij is gezet; zie in dit verband ook Limosa 72, 1999: 11-22). (Zevenhuizen 5, 9166 PC Schiermonnikoog).